

Kıbrıs Muhassılı Silahdar Osman Ağa'nın Muhallefatı (1764)

Erdoğan KELEŞ¹

Öz

Araştırma Makalesi

Kıbrıs, II. Selim zamanında fethedilerek Osmanlı Devleti'nin idaresine girmiştir. Fetih sonrası yapılan düzenlemelerle adada yaşayan reayanın huzur ve güvenliğinin sağlanmasına özen gösterildi. İlk başta beylerbeyinin idaresine bırakılan Kıbrıs, 1670 senesinde ise Kaptanpaşalık'a bağlandı. Ancak adada beklenen huzur ve düzen sağlanamadığı için 1703 senesinde yeni bir düzenlemeyle sadrazam hasları arasına alınarak muhassıl adı verilen kimselerin idaresine verildi. Bu tarihten itibaren muhasıllar bir yıllık süreyle adanın idari ve mali yönetimine hâkim oldular. Silahdar Osman Ağa, 1 Temmuz 1764 tarihinden itibaren bir yıl süreyle tayin edildiği Kıbrıs Muhassıllığı görevi sırasında vergi meselesinden dolayı çıkan isyan sırasında adamlarıyla birlikte katledildi. Reayanın, cizye ve diğer vergilerin ağırlığı ile muhassılın kendilerinden haksız şekilde para tahsil ettiği şeklindeki şikâyetleri isyanın çıkmasında etkili olmuştu. İsyanı nakleden bazı tarihi kaynaklar muhassılın açgözlülüğü ve haksız uygulamalarının katledilmesine giden süreçte etkili olduğuna vurgu yapmıştır. Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın malı ve servetinin tamamı isyan sırasında yağmalanmıştı. Ancak muhallefatının ele geçirilebilen kısmı varislerine teslim edilebilmiştir. Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın varislerine teslim edilen muhallefatında atları, at takımları, silahları, giyim ve kuşam eşyaları mevcuttu.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Muhassıl, Silahdar Osman Ağa, isyan, muhallefat.

The Heritage of the Cyprus Tax Collector Silahdar Osman Aga (1764)

Abstract

Research Paper

Cyprus was conquered by Selim II and entered into the reign of the Ottoman Empire. With the regulations made after the conquest, care was taken to ensure the peace and security of the inhabitants living on the island. Cyprus, which was initially left to the administration of the governor, was tied to Kaptanpaşalık in 1670. However, since the peace and order expected on the island could not be achieved, in 1703, she was included in the possessions of the grand vizier with a new regulation and was given to the administration of the people responsible for tax collection. As of this date, the tax collectors had the island's administrative and financial management for a year. The Silahdar Osman Aga was murdered together with his men during the rebellion due to the tax issue during his Cyprus tax collection mission he was appointed for one year from 1 July 1764. The complaints of non-muslim (reaya) that the taxes were charged unfairly by the tax collector and that the taxes were heavy were effective in the rebellion. Some historical sources that give the account of the rebellion have emphasized that his greed and unfair practices were the factors leading to his murder. The property and wealth of the Tax Collector Silahdar Osman Aga were looted during the rebellion. However, the remaining part of his property could be delivered to his heirs. Among the properties of the Tax Collector Silahdar Osman Aga delivered to his heirs were there horses, harnesses, weapons and clothing.

Key Words: Cyprus, Tax Collector, Silahdar Osman Aga, rebellion, heritage.

¹ Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla, ekeles@mu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7260-2815>.

Article Info / Makale Bilgileri

Received / Alındığı Tarih 11.09.2020

Accepted / Kabul tarihi 09.12.2020

Giriş

Kıbrıs, 1571'de II. Selim zamanında fethedildi. Adanın hukuken Osmanlı idaresine girmesi ise 7 Mart 1573 tarihli Osmanlı-Venedik antlaşmasıyla mümkün oldu. Bu antlaşmayla Venedik, adayı Osmanlı Devleti'ne terk etmeyi ve 300.000 duka tazminat ödemeyi kabul etmiştir (Çiçek, 2002). II. Selim, fetih hazırlıkları sırasında İçil valisine gönderdiği fermanla Venedik egemenliğinde yaşayan Rum/Ortodoks ahalinin gönlünün kazanılmasını emretmişti. Yine bu bağlamda 7 Mayıs 1572 tarihli fermanla ada halkına adaletli davranılmasını, kimseye ızdırap çektirilmemesini, herkesin can, mal ve ırzından emin şekilde işlerine güçlerine bakmalarının temin edilmesini istemişti. Adanın fethinden sonra Ortodoks kilisesinin diğer Hıristiyan topluluklar üzerindeki üstünlüğü kabul edilerek, Ortodoks Başpiskoposluğu yeni baştan tesis edildi. Ayrıca adada nüfus sayımı yapılmış ve 150.000 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Lefkoşe merkez olmak üzere Kıbrıs'a Beylerbeylik statüsü verilerek Avlonya Sancakbeyi Muzaffer Paşa, Beylerbeyi tayin edildi. Bu tarihten 1640 yılına kadar Kıbrıs bu statüde idare edildi. Ancak fetihden sonraki yıllarda yaşanan kıtlık, kuraklık ve salgınlar nedeniyle adadan göç artmış ve nüfus azalmıştır. Bu tarihte yapılan sayımda 25.000 kişinin vergi yükümlüsü olduğu anlaşıldı. Bu nedenle adanın fethinden sonra sancak haline getirilen Baf, Magosa ve Girne'nin statüleri lağvedilerek hem masraflar düşürülmüş hem de toplanan verginin miktarı azaltılarak reyanın huzuru temin edilmiştir. Fakat adayı yöneten paşaların keyfi idaresi, kuraklık ve çekirge istilası nedeniyle artan kıtlık sonucu ahali 1670'de isyan etti. Hem bu isyan hem de halkın yıllık vergiyi ödeyemeyecek duruma gelmiş olmasından dolayı bu tarihte Kıbrıs, Beylerbeyinin idaresinden alınarak Kaptanpaşa'nın idaresine verildi. Adayı Kaptanpaşa adına *müsellim/mütesellimler* idare etmeye başladı. Fakat ağaların rekabeti ve vergilerin ağırlığı nedeniyle 1685'de çıkan Boyacıoğlu isyanı 1687 senesinde bastırılabilirdi. Bu tarihten sonra mütesellimlerin başarısız olduğu ve otorite boşluğu doğurduğu gerekçesiyle 1703'de adanın statüsü bir kez daha değiştirilerek sadrazam hassı olarak *muhassılların* idaresine bırakıldı. 1745-1748 seneleri arasında üç tuğlu paşalık statüsünde idare edilse de bu tarihte yeniden sadrazam hasları arasına alınan Kıbrıs, 1785 senesinde bu özelliğini de kaybederek Divan-ı Hümayun'a bağlı olarak muhassıl tarafından Padişah adına yönetilmeye başlandı. Muhassıllar mali ve idari işleri iltizam usulüyle almaya başladılar. 1785'ten 1839 senesine kadar Kıbrıs, Divan-ı Hümayun'a bağlı olarak yönetildi².

² Kıbrıs'ın fethi ve idari statüsü ile ilgili olarak bkz. (Mustafa Nuri Paşa, 1992, s.110, 140; Önalp, 2010, s.49-54; Özkul, 2010, s.36-48; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, 2000, s.17-20; Alasya, 1937, s.96-104; Alasya, 1988, s.62-73; Hill, 2016, s.61-69; Hakeri, 1993, s.242-243, 256-257, 261; Gazioğlu, 1994, s.326-329; Çevikel, 2006, s.140-145).

1748 senesinden itibaren sadrazam hassı olarak muhassıllar tarafından idare edilmeye başlanmış olan Kıbrıs, 1764 senesinde halen bu özelliğini koruyordu. Esasında muhassıl, Arapça kökenli “tahsil” kelimesinden türetilmiş “*tahsil edici*” anlamında olup, Osmanlı Devleti’nde cizye, aşar, adet-i ağnam, imdad-ı seferiyye ve hazariye, salariye, mukabele, bedel-i nüzul, avarız ve ispençe gibi adlarla anılan vergilerin tarh ve tahsilinde görev yapan kimseler için kullanılmıştır. Fakat muhassıl unvan ve yetkileri dönemlere göre değişiklik göstermiş, vergi toplamının yanında idari görevler de üstlenmişlerdir. Klasik dönemde genellikle mahalli unsurlardan seçilen muhassıllar, zaman içinde kendi bölgelerinde nüfuzlu şahıslar haline gelmişlerdir. 17. Yüzyıldan itibaren muhassıllığın farklı bir mahiyete bürünmesiyle idarî yetkilerle donatıldılar. Yine 17. Yüzyılın başlarından itibaren timar ve zeametlerde yapılan değişikliklerle bir kısmının malikâne haline konulması üzerine Anadolu ve Rumeli’de bazı sancakların gelirlerini toplamakla görevli memurlar muhassıl unvanıyla adlandırılmış, aynı zamanda buraların yönetiminde de sorumlu tutulmuştur (Özkaya-Akyıldız, 2006, s.18-20). Merkezi devletin mahalli yöneticilerin lehine eski gücünü yitirmeye başlaması üzerine kendi bölgelerindeki nüfuzlu aileler içinden seçilen muhassıllar, devlet adına vergi toplamının yanında eyalet ve sancakların idari yönetimlerinden de sorumlu tutulmuşlardı. Muhassılların en önemli görevi kendi bölgesinde bulunan miri mukataalardan iltizam ve malikâne usulüne göre elde edilecek geliri ve bu gelirden bakaya kalan miktarı toplayıp hazineye göndermektir. Yine muhassıllığa bağlanmış olan bazı vergileri ve bunlardan bakaya kalanlarının tahsil edilip merkeze gönderilmesinden de sorumlu tutulmuşlardı (Demir-Çelik, 2019, s.80). İşte bu uygulamanın bir sonucu olarak 1703 senesinden itibaren Kıbrıs, görev süreleri bir yıl olmak üzere muhassılların idaresine verilmeye başlanmıştır (Özdeğer, 2007, s.53). Kıbrıs, Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra belli bir süre hariç genellikle sadrazam hasları arasında olduğundan yukarıda da ifade edildiği gibi yıllık belli bir miktar para karşılığında iltizamı alan muhassıllar tarafından yönetilmiştir. Kıbrıs’ı iltizam yoluyla alan muhassıllar, aynı zamanda buradaki mal defterdarlığı, yeniçeri ağalığı ve alay beyliği gelirlerini de üzerlerine almaktaydılar. Bu imtiyazların karşılığında ise sadrazama, 94.000 kuruş maaş-ı mal ve 12.500 kuruş kalemiye ödemekle mükelleftiler. Bu süreç içerisinde Kıbrıs ahalisi genel itibarıyla muhassılların idaresinden memnun olsalar da zaman zaman İstanbul’a şikâyet dilekçeleri göndermişlerdir (Özkul, 2010, s.48-52).

1764 senesinde Lefkoşe merkez olmak üzere muhassıl tarafından idare edilen Kıbrıs 16 kazadan ibaretti (KŞS.d. 18, s.64; BOA. C. DH., 328/16389). Sadrazam hasları arasında olan Kıbrıs, Sadrazam Köse Bahir Mustafa Paşa zamanında 1 Temmuz 1764’ten 19 Haziran 1765 tarihine kadar iltizam usulüyle Muhassıl Silahdar Osman Ağa’ya verilmişti (BOA. A.DVNS.MHM.d. 164, s.111, hüküm: 439; BOA. A.DVNS. MHM.d. 164, s.113, hüküm: 445; BOA. A.E. SMST. III. 219/17265). Bazı

kaynaklarda silahdar³, silahşör (Çevikel, 2008, s.582) veya Çil Osman⁴ şeklinde ifade edilen muhassılın Kıbrıs'a gelmesiyle reyanın huzursuzluğu artmaya başladı. Aslında Kıbrıs reayasının artan şikâyetleri nedeniyle geçmişte Eylül 1752'de nizam-ı cedid denilen yeni bir düzenleme yapılmıştı. Bu düzenleme ile bazı vergiler kaldırılırken bazıları da azaltılmıştı. Reyanın ödediği cizye vergisinin 10.000 vergi yükümlüsüne tarh edilmesi kararlaştırıldı. Bu düzenleme ile Kıbrıs'ta gureba dışında reayadan bedel-i nüzul (7,5 kuruş), maişet akçesi (7.5 kuruş) ve cizye (5.5 kuruş) olmak üzere kişi başına 20.5 kuruş alınacaktı. Yani muhassıllar yıllık olarak reayadan 205.000 kuruş tahsil edeceklerdi. Ayrıca 52.000 kuruş ise çeşitli adlar altına alınacak olup toplamda ödenecek vergi miktarı 257.000 kuruştur (Özdeğer, 2007, s.56-58). Fakat reyanın şikâyeti son bulmayınca Başpiskopos Philoteos 1754 senesinde İstanbul'a bir heyet göndererek sadrazamdan vergilerin düşürülmesini istemişti. Nihayetinde Padişah fermanı ile haraç, maişet ve nüzul akçesinin kişi başına 21.5 kuruş ve vergi yükümlüsü sayısının ise 10.066 kişi olduğu ilan edildi. Bu miktar vergi adada nüfusun düşmesi ve benzeri hususlardan bağımsız olarak sabit kalacaktı. Ama Kıbrıs'ta yaşanan kıtlık, veba salgını (BOA., AE. SMST. III., 272/21770) ve göçler nedeniyle kısa zamanda cizye vergisi yükümlüsü 7.500 kişiye düşmüştü. Bu ise reayaya düşen miktarın artması yani kişi başına 27.3 kuruş vergi ödenmesi anlamına geliyordu. Tüm bu anlaşmazlıklar sırasında Kıbrıs'a gelmiş olan Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın 1764 senesinde vergi yükümlüsü her bir reayadan 44.5 kuruş Türklerden 21.5 kuruş toplattığı, yine cizye yükümlüsü reayadan kişi başına 47 kuruş aldığı, beş aylık zaman diliminde bazı kişilerden suç isnadıyla 350.000 kuruş toplattığı veya ahalden belirlenmiş vergiler dışında 232.647 kuruş fazla para tahsil ettiği gibi pek çok iddia ortaya atılmıştır. Yine nizam-ı cedide aykırı olarak vergilere 70.000 kuruş zam yaptığı; bunun dışında mal-ı miri hesabına reayadan 41.5 kuruş tahsil etmeleri için piskoposlara baskı yaptığı, bunlara karşı çıkan reayayı manastırlarını yıkmakla ve para cezası kesmekle tehdit ettiği ileri sürülmüştü. Tüm bu davranışlarının sebebi ise Kıbrıs iltizamını alırken sadrazam tarafından istenen fazla miktardaki parayı bir an önce tahsil ve kâr edebilmek arzusunun bağlanmış olmasıdır (KŞS.d., 18, s.75; Hill, 2016, s.69-72; Gazioğlu, 1994, s.330; Özdeğer, 2007, s.56-62).

Reyanın artan sızlanması üzerine Kıbrıs Başpiskoposu Paisios ve üç nefer piskopos, İstanbul'a şikâyet için üç kişilik bir heyet gönderdiler. Bunların iddiasına göre Muhassıl Silahdar Osman Ağa, adaya geldikten sonra çeşitli hile ve entrikalar ile reayaya zulüm yapmakta, haksız vergiler ve paralar talep etmektedir. Hatta ahalden kendisinden memnun olduklarına dair mahzar ve hüccetler alarak İstanbul'a göndermiştir. Reaya temsilcilerinin anlattıkları ile "*reayayı himayet ve mal-ı has ve*

³ BOA., *Kamil Kepeci (Muhallefat) (KK.d)*, no: 7532 tasnifteki kayıt "*Kıbrıs Muhassılı Silahdar Osman Ağa'nın terekesine ait defter (Muhallefat, Beytülmal, Muhtelif ve Mütenevvi defterler)*" şeklindedir.

⁴ Çeşmî-zâde Mustafa Reşid, 1959, s.48; Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, 1978, s.105; Ahmed Vâsif Efendi, 1247, s.173; Özdeğer, 2007, s.47; Güngör, 2014, s.1132.

avarız ve mukataat ve aidat-ı saireyi nizam-ı cedid-i şürut mucibince tahsil eyleyüp ziyade akçe ahz eylemedi” şeklindeki mahzar ve hüccetlerin çelişkili olduğu gerekçesiyle durumu yerinde tahkik etmek üzere Çuhadar Hacı Mehmet, Ekim 1764’te mübaşir tayin edilerek adaya gönderildi. Mübaşir Çuhadar Hacı Mehmet’e verilen ferman gereğince reyanın eskiden olduğu gibi 20.5 kuruş, Müslümanların ise bunun yarısı kadar vergi ödemeleri, fazla toplandığı iddia edilen paraların sahiplerine iade edilmesi, muhassıl ve din adamlarının sorgulanarak iddiaların açıklığa kavuşturulması gerekiyordu (KŞS.d., 18, s.75; Hill, 2016, s.72; Gazioğlu, 1994, s.330).

Mübaşir Çuhacı Hacı Mehmet’in elindeki fermanla adaya gelmesi ve ahali huzurunda okutarak ilan etmek istemesi üzerine bir takım olaylar patlak verdi. Kaynakların “*Çil Osman vakası*” diye ifade ettiği olaylar sırasında muhassıl ve adamları katledilmişti. Olayın İstanbul’da duyulması üzerine Ser-bevvabin-i Dergah-ı ‘Ali Kapıcıbaşı Topçu Sarı Mustafa mübaşir ve müderristen Yemliha Hasan ise molla/mevla tayin edilerek tahkikat için adaya gönderildiler. Bunlara verilen fermanla muhassılın ve adamlarının katledilmesi olayı şu şekilde ifade edilmişti: Mübaşir Çuhadar Hacı Mehmet, Lefkoşe’ye geldikten sonra elindeki fermanı cümle huzurunda okumak için muhassılı mahkemeye davet etmiş ise de Silahdar Osman Ağa gelmediği gibi fermanın diğer gün kendi sarayında okunmasını talep etmiştir. Bu talebi uygun bulunarak ertesi gün muhassıllara mahsus sarayda reaya temsilcileri, din adamları, idareciler, ağalar ve adanın önde gelen kimselerinin hazır olduğu 300 kişinin huzurunda fermanın okunması sırasında toplantı odasının ortası çökmüş ve orada bulunanlar toz toprak altında kalmıştır. Odanın çökmesi sırasında birkaç kişi yaralanmıştı. Toplantının yapıldığı sırada Lefkoşe’de Kasım Panayırı veya Aziz Demetrios günü için on binden fazla kişi toplanmıştı. Panayır için Lefkoşe’ye gelmiş ahali, yaralananları ve toprak altında kalanları kurtarmak için saraya akın ettiler. Bu sırada ahali arasında “*Muhassıl Ağa, malımıza kanaat etmeyüp canımıza dahi kasd eyledi*” şeklinde söylentiler çıkmıştır. Olayın nasıl meydana geldiğini araştıran kadı, Mübaşir Çuhadar Hacı Mehmet ve diğer görevliler odanın altında bulunan iki temel kirişinin önceden kesildiğini ve ipe bağlandığını tespit ederek olayın muhassıl tarafından yaptırıldığı kanaatine vardılar. Bunun üzerine kadı, muhassılı üç defa mahkemeye çağırmasına rağmen gelmemişti. Hatta iddiaya göre toplantı öncesi muhassıl Mübaşir Çuhadar Hacı Mehmet’in kahvesine zehir dahi koyarak canına kastetmişti. Muhassılın davetlere icabet etmemesi üzerine iddiaya göre halk istediğini yapmakta serbest bırakılmış ve ahalinin saraya hücum etmesiyle başlayan kargaşa sırasında ilk anda iki kişi silahla öldürülmüş, 10 kişi de yaralanmıştır. Muhassılın saray kapılarını kapattırması ve halkın üstüne adamları tarafından silahla ateş edilmesi üzerine panayır için toplanmış ahali galeyana gelerek sarayı yaktıkları gibi muhassılı ve 18 adamını katletmişlerdir. Ayrıca saray, hazine, muhassılın özel eşyaları ile adamlarının mal ve eşyaları yağmalanmıştır. Mal ve eşyaları yağmalanan kişi sayısı 82 idi. Olaylar birkaç saat içinde kadının çağrısıyla durmuştur. Lefkoşe’de yaşanan hadisenin kadı tarafından İstanbul’a bildirilmesi üzerine Ayan Hafız Seyyid

Mehmet, maktul muhassılın kalan görev süresini tamamlamak (yani 19 Haziran 1765 tarihine kadar) ve bu tarihten sonra muhassıl olmak şartıyla adaya tayin edilmiştir. Muhassıl Hafız Seyyid Mehmet'in görevi isyanın sebeplerini araştırmak, reayanın şikâyetlerini dinleyerek nizam-ı cedidi uygulamak, saraydan ve öldürülen kimselerden yağmalanan mal ve eşyaları alarak sahiplerine iade etme⁵.

1. Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın Muhallefatı

Kıbrıs Muhassılı Silahdar Osman Ağa, vergi meselesinden dolayı Lefkoşe'de çıkan isyanda sarayının basılması sırasında kurşun ile vurularak ölmüştü (Güngör, 2014, s.1132). Lefkoşe'de üç-dört saat süren katliam ve yağmadan sonra kadının çağrısıyla olaylar durulmuş ve halk evlerine çekilmiştir. Bundan sonra yerel güçler olaylara hakim oldukları gibi durumu İstanbul'a bildirdiler. Padişah III. Mustafa, Hafız Seyyid Mehmet'i muhassıl tayin ettiği gibi isyanın sebeplerinin araştırılmasını istemiştir (Hakeri, 1993, s.264). İstanbul'dan görevlendirilen yetkililerin Lefkoşe'ye ulaşmasından sonra ilk iş olarak ölen kimselerin muhallefatlarının yazımı ve tespiti gündeme geldi. Muhallefat, "*geride kalan-geriye bırakılan*" demektir. Ayrıca muhallefat yerine "*tereke ve metrukat*" ifadesi de kullanılmaktadır. Osmanlı hukuk sistemine göre ölen kişilerin geride bıraktıkları eşya ve mallarının tespit ve taksimi kadıların görevleri arasındaydı. Kadı, ancak mirasçılarının veya alacaklılarının talebi durumunda yahut mirasçılar arasında küçük çocuklar varsa miras taksimine müdahale ederdi. Bir kişinin ölümü sonrası hemen mal varlığının tespiti yapılırdı. Bu maldan teçhiz ve tekfin masrafları karşılanır, ölen kişinin borçları ödenir, vergiler düşülür, varsa vasiyetleri yerine getirilir ve en sonunda kalan miktar varisleri arasında paylaştırılırdı. Eğer ölen kişinin mirasçısı yoksa tereke beytül-mala kalırdı (Özcan, 2005, s.406-407). İlmiye, kalemiye ve seyfiye olarak üç kısma ayrılan askeri zümre mensuplarının terekesinin kayıt altına alınması ise zorunluydu. Çünkü bunların tamamı devlet idaresinde yer alan ve devlet hizmeti yürüten kimselerdi. Askeri sınıfta yer alan idareci zümrenin devlete ve hükümdara karşı hak ve dayanakları yoktu. Öldüklerinde malları müsadere⁶ edilirdi. Bir kimsenin malının ve mülkünün

⁵ Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın ölüm tarihi Jülyen takvimine göre 25 Ekim, Gregoryen takvimine göre 5 Kasım 1764 olarak verilmektedir. (Hill, 2016, s.72-73, 558; Özdeğer, 2007, s.64; Hakeri, 1993, s.263; Alasya, 1988, s.103); Kıbrıs'ta çıkan vergi anlaşmazlığını araştırmak üzere görevlendirilen mübaşir Çuhadar Hacı Mehmet'e verilen fermanın tarihi 26 Ekim 1764'tür. Dolayısıyla ölüm olayının onun Kıbrıs'a gelmesi ve elindeki fermanı okutması sırasında 5 Kasım 1764 tarihinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. (KŞS.d., 18, s.73-75); Ayrıca arşiv belgelerinde 26 Ekim Aziz Demetrios günü yerine Kasım Panayırı ifadesi kullanılmaktadır ki, olayın Kasım ayında gerçekleşmiş olması gerekir. (BOA., C. DH. 313/15642; BOA., A.DVNS.MHM.d. 164, s.127, hüküm 503; KŞS.d., 18, s.73-74; Güngör, 2014, s.1132); Hafız Seyyid Mehmet, Kasım [16-25 Kasım] 1764 tarihinde Kıbrıs Muhassılı tayin edilmiştir. (BOA., A.DVNS.MHM.d. 164, s.111, hüküm: 439; s.113, hüküm: 445; BOA., C. ML., 294/12003; Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, 1978, s.105-106; Çeşmî-zâde Mustafa Reşid, 1959, s.48-49; Alasya, 1937, s.113-114; Gazioglu, 1994, s.331-332).

⁶ Müsadere usulü, Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde yalnız devlet malını zimmetine geçirenlere karşı uygulanan bir ceza türü iken zamanla merkezî yönetime siyasî ve iktisadî menfaat sağlamak

müsadere edilebilmesi için çeşitli gerekçelerin olması lazımdı. Bunun birinci sebebi devlete ve topluma karşı suç işlemek, ikinci sebebi ise halka eziyet etmektir. Eğer bu sebeplerden birisi mevcutsa ve bölge halkının şikâyeti üzerine idarecilerin mal ve mülkleri müsadere edilirdi. Ama müsadere de esas olan ölen kişinin zenginlik ve servetiyle tanınıyor olmasıdır. Zaten kişi varissiz olarak ölmüş ise malı ve mülkü devlet malı sayılmaktaydı. Varisleri olsa bile geçmişte bir şekilde devlet ile ilişkisi (miri ile hesabı) olmuş olan kişinin serveti devletçe müsadere olunabilmekteydi. Burada önemli olan merkezi hükümetin ve hükümeti bu konuda bilgilendirenlerin niyetleriydi (Telci, 2007, s.147-149). Bir başka yoruma göre de müsadere güdülen amaç hazineye gelir sağlamaktı (Cezar, 1977, s.50). Ancak Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın katli sonrası gönderilen ferman ve yazılarda muhallefatinin müsadere edildiğine dair herhangi bir ifade yoktur. Olayın İstanbul'da duyulması sonrası muhallefatin yazımı ve taksimi işlemlerini yapmak amacıyla Dergah-ı 'Ali Kapıcıbaşı Mübaşir Sarı Topçu Mustafa Ağa, müderrisinden molla Yemliha Hasan, Muhassıl Hafız Seyyid Mehmet ve Lefkoşe kadısı görevlendirilmiştir. Lefkoşe mahkemesinde icra edilen yazım ve taksim işlemlerinde öncelikle Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın varislerinin tespiti ve mallarının yazımı işlemi gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla muhallefatin müsadere edildiğine dair herhangi bir ifadenin bulunmaması, terekenin zapt ve müsadere edilmesine değer bulunmamış olmasından kaynaklanmış olması ihtimalini akla getirmektedir. Çünkü sayım ve yazım işlemi sonucunda devlet bu malları müsadere edebilir veya çok rastlandığı üzere mallar, belli bir bedele bağlanarak varislere bırakılabilir ya da tereke zapt etmeğe değer kıymette değilse herhangi bir bedel istemeksizin varislere terk edilebilirdi (Telci, 2007, s.160). Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın muhallefatinin müsadere edilmediği düşünüldüğünde görevlilerin herhangi bir bedel istemeksizin terekeyi varislere terk ettiği kanaatine varılabilir⁷.

Kıbrıs Muhassılı Silahdar Osman Ağa'nın muhallefati karısı Ayşe, küçük kızları Rukiye ve Fatma ile birlikte kendisini kölelikten azad eden sabık Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın İsmail Efendi, Mehmet Bey ve Hasan Bey adındaki üç oğluna intikal etmiştir⁸. Muhassıl Silahdar Osman Ağa, Sadrazam Hekimoğlu Ali

amacıyla başvuru bir vasıta haline almıştır. Özellikle 17. Yüzyılın başlarından itibaren devletin ekonomik, idari ve askeri açıdan gittikçe ağırlaşan durumu müsadere yönteminin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Devlet müsadereyi hazineye gelir sağlama işlevi gören bir yapıya dönüştürmüştür. Bu uygulama mal ve canlarını tehlikede gören devlet adamlarınca eleştirilmeye başlanmış ve en nihayetinde 31 Mart 1838 tarihinde Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliyye'de kaldırılması kararlaştırılmış, 1839 Tanzimat Fermanı ile de kaldırılmıştır. (Öğün, 2006, s.67-68); Müsaderenin sebepleri ve süreci için bkz. (Telci, 2007, s.147-149).

⁷ Mesela Aydın Muhassılı Abdullah Paşa'nın 1735 senesinde zapt ve müsadere edilen servetinin maddi değerinin 1.947.616,5 kuruş yani yaklaşık 1900 kise olduğunu düşünürsek 30 yıl sonra bile olsa Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın maddi servetinin kıymetsiz olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. (Telci, 2000, s.218).

⁸ Muhallefet kaydında sadr-ı esbak Ali Paşa ve Ali Paşa'nın oğulları olarak da İsmail Efendi, Mehmet Bey ve Hasan Bey Efendi isimleri geçmektedir. Sadrazam Ali Paşa'nın kimliği ise tereke

Paşa tarafından kölelikten azad yani itâk edilmiştir. İslam hukukuna göre azadlı köle, hür insan ile köle arasında bir statüye sahiptir. Normal olarak hür insanın bütün hak ve hürriyetini haiz olmakla birlikte, kölenin kendisini azad eden efendisi ve bunun çocukları ile hukuki münasebeti devam eder. Buna *vela-yı utâka* denir. Velâ, bağlayıcı, satılamaz ve bağışlanamaz bir haktır. Hatta köle sahibi, velâ hakkı olmamak üzere kölesini azad etse bile velâ hakkı sabit kalır (Ekinci, 2008, s.432). Dolayısıyla Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın ölümü sonrası muhallefatının yazımı sırasında Hekimoğlu Ali Paşa'nın çocukları *velâ* hakkı gereğince "*hisse-i ibn-i mevlâ*" olarak kaydedilmiştir.

Lefkoşe'de vergi meselesinden dolayı başlayan isyan ve fesat olaylarının durulması, yeni bir muhassıl tayin edilmesi ve suçluların bir kısmının cezalandırılmasından sonra sıra Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın terekesinin hak sahiplerine teslimi ve katliam sırasında malları yağmalanmış kimselerin mal ve eşyalarının alınmasına gelmiştir. Bu hususta Mayıs 1765 tarihli fermanla Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın terekesinin yukarıda da ifade edildiği gibi karısı Ayşe, küçük kızları Rukiye ve Fatma ile kendisini kölelikten azad etmiş olan sabık Sadrazam Ali Paşa'nın çocukları İsmail, Mehmet ve Hasan beylere ait olduğu ifade edilmiştir. Mustafa Efendi (Dergah-ı 'Ali Kapıcıbaşı Mustafa Ağa ibn-i Abdullah / BOA., KK.d., 7532, s.8) ise terekeyi teslim almak üzere mübaşir ve vekil tayin edilmiştir. Terekenin tespitinden Kapıcıbaşı Mübaşir Topçu Sarı Mustafa Ağa⁹, molla Yemliha Hasan ve Muhassıl Hafız Seyyid Mehmet'in bizzat sorumlu oldukları ifade edilerek nakli mümkün olanların aynen, nakli mümkün olmayanların ise Lefkoşe'de satılarak bedelinin vekil Mustafa Efendi'ye teslimi istenmiştir. Ayrıca katliam sırasında gasp ve yağma edilen malların da tespit edilerek mevcut olanların aynen, mevcut olmayanların ise bedellerinin alınarak hak sahiplerine teslimi bildirilmiştir. Muhassılın katli nedeniyle suçlulardan dem-i diyet alınması kararlaştırılmıştır. İşte bu ferman gereğince Lefkoşe'de kadı, naip, muhassıl ve

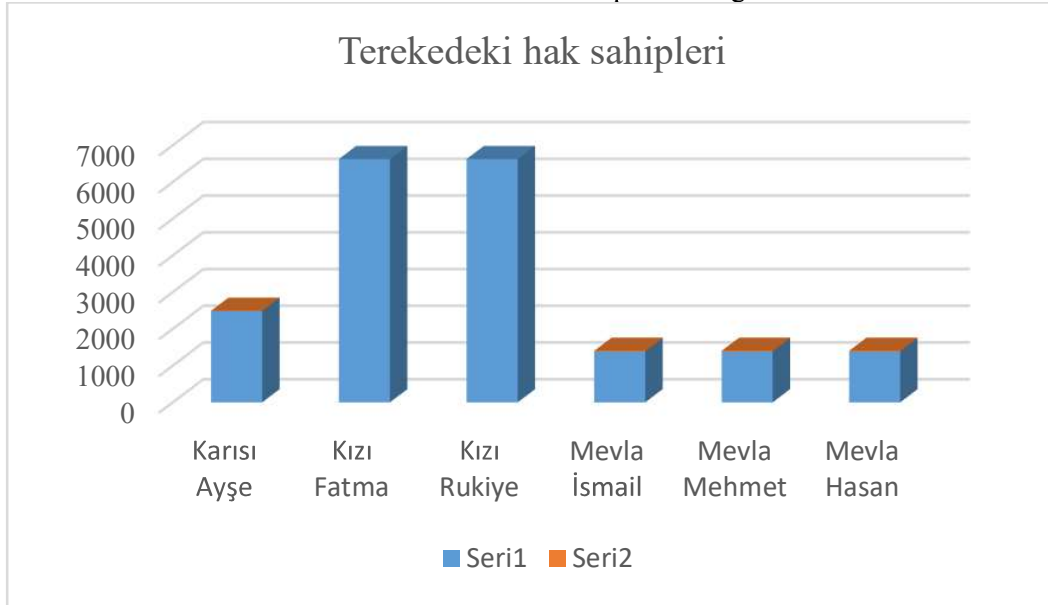
kaydındaki hak sahibi olanlar üzerinden tespit edilebilmiştir. Bu nedenle Muhassıl Silahdar Osman Ağa'yı kölelikten azleden ve bundan dolayı muhallefat üzerinde hak sahibi olan kişi eski sadrazamlardan Hekimoğlu Ali Paşa'dır. Hekimoğlu Ali Paşa, 1689 senesinde İstanbul'da doğmuş ve 1758 senesinde Kütahya'da ölmüştür. Sağlığında Mart 1732-1736; Nisan 1742-Eylül 1743 ve Şubat 1755-Mayıs 1755 tarihleri arasında üç defa sadrazam oldu. Son sadrazamlık görevinden azledildiğinde Kıbrıs ve Rodos'a sürüldü. Hekimoğlu Ali Paşa'nın çocukları arasında M. Münir Aktepe tarafından yazılan biyografide Mehmet Bey yerine Süleyman Bey ismi zikredilmiştir. Bkz. (Aktepe, 2016, s.166-168); Ancak Hekimoğlu Ali Paşa hakkında yapılan bir yüksek lisans çalışmasında bazı evlatlarının 1764 Kıbrıs isyanı öncesi öldükleri tespit edilmiştir. Bunlardan birisi de Süleyman Bey'dir. Ölüm tarihi H. 1173 / M. 1759-1760'dır. Muhallefat listesinde adları geçen Hasan Bey, H. 1184 / M. 1770-1771, Mehmed Bey H. 1182 / M. 1768-1769 ve İsmail Ziyaeddin Bey ise H. 1179 / M. 1765-1766 senelerinde vefat etmişlerdi. Bkz. (Çolak, 1997, s.172-178); Kıbrıs Muhassılı Silahdar Osman Ağa'nın muhallefatı ve hak sahipleri için bkz. (BOA., KK.d., 7532, s.8; KŞS.d., 18, s.76).

⁹ Dergah-ı 'Ali Kapıcıbaşılarından Mübaşir Topçu Sarı Mustafa Ağa, bir süre sonra Kıbrıs ihtilalinde görevini layıkıyla yapmadığı, ihtilal ve fesadın sürmesine neden olduğu gerekçesiyle Aralık 1765 tarihinde Limni adasına sürgün edilmiştir. (BOA., C. DH., 5/203).

vekilin huzurunda yapılan tespitte Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın terekesinin toplamının 20.456, varislerine intikal eden kısmının ise 19.866 kuruş olduğu anlaşılmıştır (BOA., A.E. SMST. III., 73/5403; KŞS.d., 18, s.76). Fakat arşiv belgelerinde Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın malı ve mülkinin net bir rakam verilmeksizin “birkaç yüz keselik kısmının” isyan sırasında yağmalandığı ifade edilmiştir. Yukarıda zikredilen terekesinin yaklaşık 40 kese olduğu düşünüldüğünde, bundan daha fazla bir miktarın isyan sırasında yağmalandığı ve isyan sonrası ele geçirilebilen veya isyancılardan geri alınabilen miktarın ancak bu kadar olduğu sonucuna varmak mümkündür (BOA., C. DH., 141/7022; BOA., A.DVNS.MHM.d., 165, s.3, hüküm: 3).

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın yağmacılardan kurtarılan ve geri alınabilen terekesi kalem kalem yazılmıştır (BOA., KK.d., 7532, s.8-13). İslam hukukuna göre mirasçılığın sebepleri kan hısımlığı, evlilik ve velâdır. Miras üzerinde hak sahibi olan birinci kademeyi *ashabü'l-feraiz* denilen muayyen pay sahipleri oluşturur. Bunlar, karı, koca, baba, anne, kız, oğul kızı, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne bir kız ve erkek kardeşler, baba tarafından araya kadın girmeyen dedelerle anne ve baba tarafından ninelerdir. Ashabü'l-feraiz için tayin edilen en fazla pay 2/3, en az pay ise 1/8'dir. Diğer paylar 1/2, 1/3, 1/4 ve 1/6 şeklindedir. Bu hak sahipleri aynı zamanda *asabe-i nesebiyye* olarak bilinir. Bunların ortak özelliği murise doğrudan veya erkek vasıtasıyla yakınlar olmasıdır. İkinci kademede “*asabe-i sebebiye*” denilen yakınlar yer alır. Ashabü'l-feraizden arta kalan miktar ve bunların bulunmaması halinde terekenin tamamı “*asabe*” aittir. Asabe-i sebebiye adı verilen “*asabe*” ise murise kan bağıyla değil “*azatlık*” ilişkisiyle bağlıdır. Dolayısıyla İslam'dan önce adet olan muvalat (mevlalık) akdi de Hanefiler'e göre muayyen şartlara bağlı olarak mirasçılık sebebi sayılmıştır (Aktan, 2005, s.143-145). Yukarıda da izah edildiği üzere sabık Sadrazam Ali Paşa'nın çocukları “*asabe-i sebebiye*” yani ikinci kademe mirasçı olarak terekeden pay almışlardı. Aslında terekenin toplamı 20.456 kuruştur. Bu tutardan 511 kuruş resmi kısmet, 57,5 katibiye ve 21,5 kuruş dellaliye vergisi olmak üzere toplam 590 kuruş düşüldükten sonra kalan kısım 19.866 kuruştur. Bu miktarın 2.483 kuruş 10 parası karısına, 6.622'şer kuruştan 13.244 kuruş kızları Rukiye ve Fatma'ya intikal etmiştir. Kalan 4.139 kuruş ise 1.379 kuruş 23'er para olarak sabık Sadrazam Ali Paşa'nın üç oğluna verilmiştir (BOA., KK.d., 7532, s.13).

Grafik 1: Terekenin hak sahiplerine dağılımı

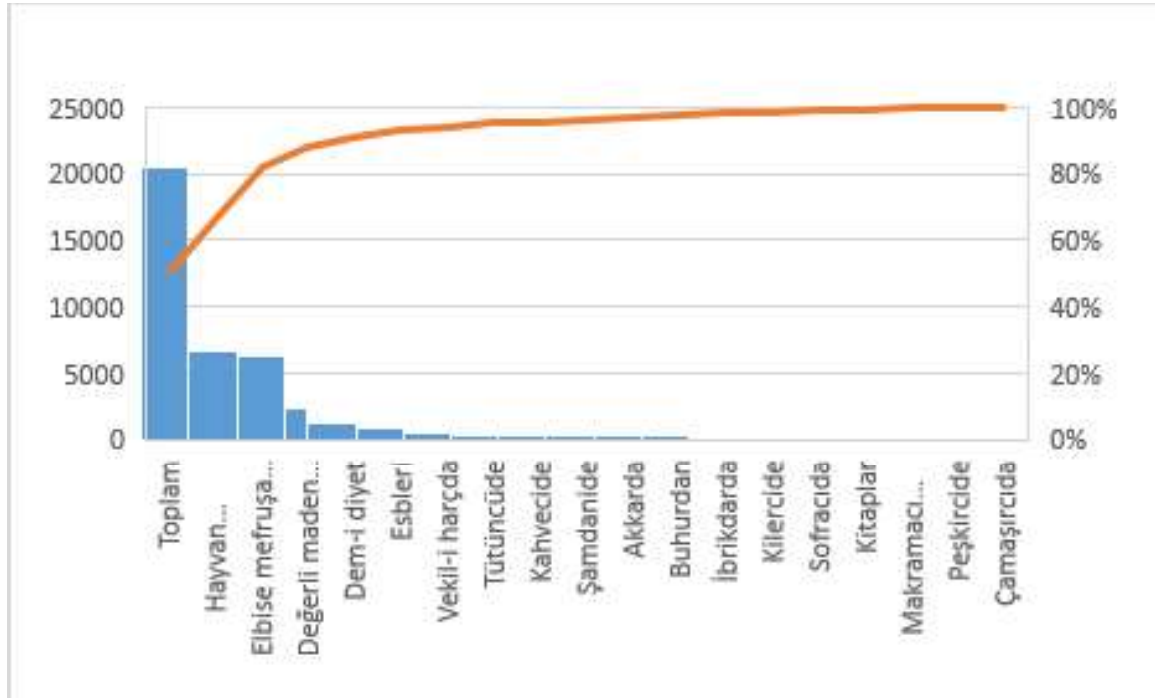

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın terekesi 18 ayrı başlık halinde kaydedilmiştir. Terekede sırasıyla kitapları, atları, at takımları ve silahları, elbise-mefruşat ve takkeleri yazılmıştır. Daha sonra muhassılın hizmetinde bulunan tütüncüsü, kahvecisi, şamdancısı, buhurdancısı, sofracısı, peşkircisi, berberi, çamaşırcısı, ibrikdarı, kilercisi, vekil-i harcı ve akarın elindeki mal ve eşyalar sıralanmıştır. En sonda ise mücevher ve kıymetli madeni eşyaları ile dem-i diyeti yer almıştır.

Grafik 2: Terekeyi oluşturanların genel dağılımı

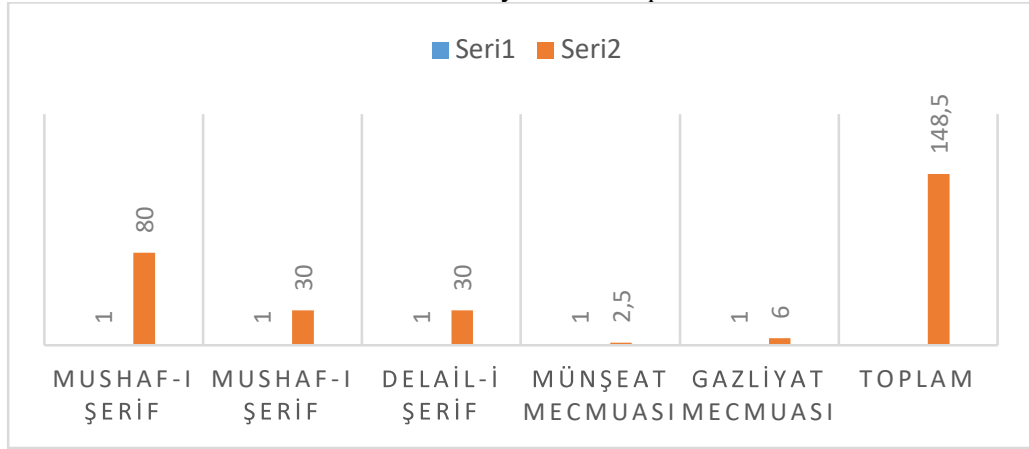
Grafik 3: Terekenin genel toplamının yüzdelik dağılımı

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi terekenin tamamı 20.456 kuruştur. Bu dağılıma göre terekenin 13.056 kuruşluk yani % 63.7'lik kısmını hayvan takımları ile elbise ve mefruşatları oluşturmaktadır. Yine terekenin 2.437 kuruşluk yani % 11.89'luk kısmı da değerli maden ve mücevherdir. Muhassılın katillerden alınması ferman buyrulan dem-i diyet¹⁰ miktarı ise 1.200 kuruş olup terekede % 5.85'lik bir paya sahiptir. Ayrıca terekenin 865 kuruşluk kısmı yani % 4.35'ü de atlardan elde edilen paradır. Dolayısıyla terekenin 17.558 kuruşunu yani % 88.3'nü atları, hayvan takımları, elbise, mefruşat, değerli madenler, mücevher ve diyetten elde edilen para oluşturmaktadır. Geriye kalan 2.308 kuruşluk (% 11.7) kısmı ise Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın hizmetinde bulunan tütüncü, vekil-i harç, kahveci, şamdancı, akar, buhurdancı, ibrikdarı, kilerci, sofracı, berber-makramacı, peşkirci ve çamaşırcı gibi kimselerin elinde bulunan ve görevliler tarafından zapt edilen mal ve eşyalardan ibarettir.

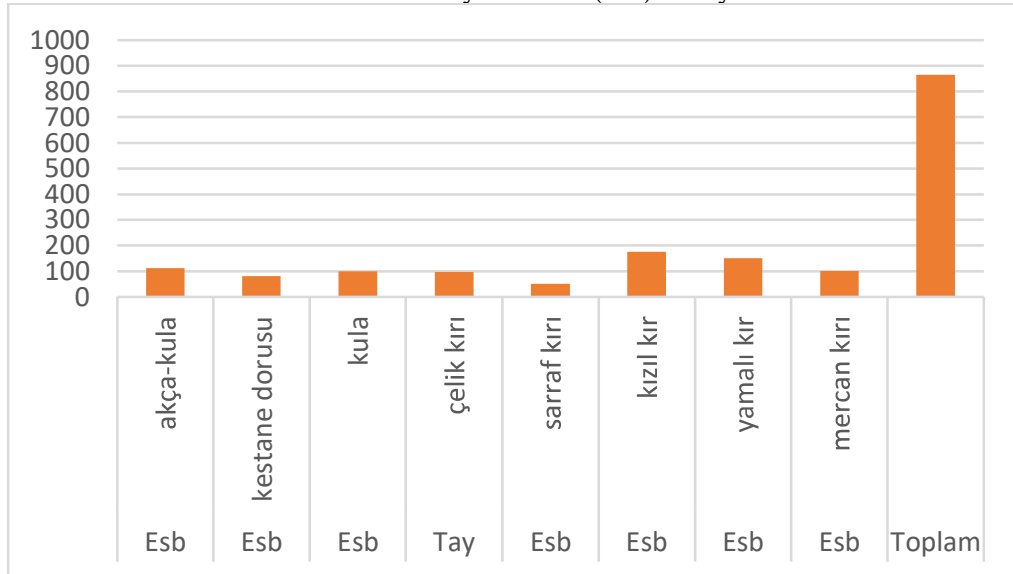
¹⁰ Diyet, birini öldüren veya yaralayandan alınıp ölenin mirasçılara veya yaralanan kişiye verilen para yahut mal, kan parası, kan pahası veya kan akçesidir. Suçlunun şer'an vermesi gereken tazminattır. Suçlu bunu ödemediği takdirde kısas cezası gerekirdi. (Sertoğlu, 1986, s.89; Ayverdi, 2011, s.293; Yakut, 2012, s.26).

Grafik 4: Terekede yer alan kitaplar

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın terekesinde beş adet kitap (148,5 kuruş) mevcuttur. Bunların ikisi Mushaf-ı Şerif diğerleri ise Delail-i Şerif, Münşeat Mecmuası ve Gazaliyat Mecmuası'dır. Kitapların en kıymetlisi Mushaf-ı Şeriflerden birisi olup 80 kuruş iken Münşeat Mecmuası ise 2,5 kuruşluk değeri ile en ucuz kitaptır.

Grafik 5: Terekede yer alan at (esb) ve tay

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın terekesinde yer alan 7 adet at ve bir adet tayın kıymeti 865 kuruştur. Atlar terekede akça, kula, kestane dorusu, çelik kır, sarraf kır, kızıl kır, yamalı kır ve mercan kır şeklinde fiziki özellikleriyle yazılmıştır. Atların en kıymetlisi 175 kuruş ile kızıl kır renkli olanı iken en ucuzu ise 81 kuruş ile kestane dorusudur.

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın terekesinde en önemli kısımlardan birisini eyer ve at takımları ile silah ve silah takımları oluşturmaktadır. Bunların terekedeki tutarı 6.662,5 kuruş 13 paradır. Bu eşyaların başında at sulamaya mahsus kap ve kova olarak bilinen satl¹¹ gelmektedir. Yine atın kaçmasını önlemek için iki ayağını bağlamaya mahsus olan veya boğazına bağlanan süslü zincir denilen köstek¹² bir başka eşyadır. İp ve zincir olarak 20 adet köstek mevcuttur. Ayrıca paybend¹³ ve sekene adı verilen köstek cinsi malzemedden altı adet vardır. Atın üzerine örtülen keçe ve çilenin yanında ayrıca bel heybesi de mevcuttur. Yular ve demirli kayış anlamındaki kefn¹⁴, gem, dizgin, tabkır kolanı¹⁵ ve talim kantarması¹⁶ diğer at takımlarıdır. Ayrıca saman gırası (çuval) ve torba mevcuttur. Terekede en fazla yer tutan at takımları raht¹⁷ denilen eyer takımı ile reşme¹⁸ denilen süslü zincirdir. Raht ve reşme denilen at takımları zincirli, çifte zincirli, piçideli¹⁹, zırlı enselikli, simli, yaldızlı, esend (işleme) nakkaşlı, meşin, beyaz, ince, kebir, Mısırî ve Sivasî gibi pek çok özelliğe sahiptir. Bunların en ucuzu 7 kuruş değerindeki meşinden imal edilmiş raht iken en pahalısı ise 338,5 kuruş 7 para ile zincir saçaklı, simli, beyaz, kebir ve Mısırî denilen raht ve reşme takımıdır. Yine kesme²⁰ denilen at eyeri üstüne örtülen örtü ile at eyeri altına örtülen gaşiye²¹ de at takımları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Kesme takımları da atlas, çuka/çuha²², siyah çuhalı, çuha işlemeli, pesend işlemeli, simli, yaldızlı; siyah, mavi, nefi, gülşerbeti renklerinde, köhne ve müstamel gibi özellikleriyle terekede yer almıştır. Kesme denilen örtünün en ucuzu 45 kuruşluk değeri ile köhne iken en pahalısı ise 500 kuruş ile atlastan, simli-yaldızlı ve mavi renklidir. Bir başka at örtüsü ise eyerle atın sırtı arasına konulan haşadır²³. Haşa denilen örtünün de çuha, simli, pesend işlemeli, al ve nefi renkli özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yine at örtüsü olarak at gömleği, yedek puşidesi²⁴, eyer

¹¹ Tas, bakraç, at sulamaya mahsus kova, kap ve leğen demektir. (Ayverdi, 2011, s.1066).

¹² Hayvanın kaçmasını önlemek amacıyla ayağına bağlanan ip veya zincirdir. Yine hayvanların boğazına bağlanan süslü zincir demektir. (Ayverdi, 2011, s.704).

¹³ Pabend veya paybend, at vb. hayvanların yürümesine engel olmak için bağlanan bağ veya köstektir. (Ayverdi, 2011, s.971).

¹⁴ Çuvaldız veya büyük iğne ile iş görenlerin avuçlarını korumak için ellerine geçirdikleri üzeri demirli kayış. (Ayverdi, 2011, s.650).

¹⁵ Atın eyer ve semerini bağlamak için karnının altından geçirilen, yün, kenevir, kayış ve deriden imal edilen yassı bağ. (Ayverdi, 2011, s.688).

¹⁶ Azılı atları zapt etmek için özellikle su içirmeye götürürken ağızlarına vurulan demir. (Ayverdi, 2011, s.619).

¹⁷ At ve eyer takımı demektir. (Ayverdi, 2011, s.1012).

¹⁸ At başlığında atın alnı ve burnu üzerine sallandırılan, üstüne gümüş veya altın yaldızlı süsler takılmış zincir. (Ayverdi, 2011, s.1023).

¹⁹ Piçide, bükülmüş, dolaşmış, kırışmış ve kıvrılmış demektir. (Ayverdi, 2011, s.995).

²⁰ At eyeri üstüne örtülen örtü. (Ayverdi, 2011, s.660).

²¹ At eyerinin altına örtülen sırmalı veya şerit süslemeli, sâhibinin servetine göre kıymetli taşlarla bezenmiş örtü, haşa. (Ayverdi, 2011, s.402).

²² Çuha, Yünden dokunmuş, tüysüz, ince ve sık düz kumaştır. (Ayverdi, 2011, s.243).

²³ Eyerle atın sırtı arasına konan örtü, belleme, gâşiye. (Ayverdi, 2011, s.479).

²⁴ Puşide, örtü demektir. (Ayverdi, 2011, s.1007).

puşidesi, binek puşidesi, post ve kaplan postu mevcuttur. Üzengi takımları ise rikab²⁵ olarak yazılmıştır. Rikabın en değerlisi 238,5 kuruştur. Rikabların özellikleri ise demir, simli, yıldızlı, sade, beyaz renkli, Mısırî ve Karahisarî şeklinde olmalarıdır. En son at takımı olarak sekiz adet eyer yazılmıştır. Eyerler ise simli ve kadifeden imal edilmiştir. Sekiz adet eyerin fiyatı ise 275 kuruştur.

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın çok sayıda silahı ve silah takımı mevcuttur. Piştov²⁶ denilen kuburî²⁷ cinsinden iki adet tabancası olup bunun bir tanesi 50 kuruş değerinde sim kaplama, diğeri ise telatin kaplama ve bir buçuk kuruştur. Bir adette çuhadan yapılmış piştov kılıfı vardır. Yine topuz ve kılıcın yanında gaddare²⁸ denilen kılıçları mevcuttur. Kılıç, topuz ve gaddareler yıldızlı; tel, yıldızlı ve sim kabzalı; sırmalı; beyaz, siyah, yeşil kemik ve balgamî renklidir. Bunların en pahalısı 112 kuruş değerindeki sim kabzalı kılıçtır. Diğer bir silah çeşidi ise tüfektir. Tüfeğin ise şişhane, kaval, kundaklı, kundaklı kaval, kundaklı kaval lezgi, bilezikli ve kundaklı şişhane gibi çeşitleri mevcuttur. Tüfekler genel olarak altın kakmalı, sim kundaklı, sim kaplamalı, sedefli ve simli süslemelidir. Tüfeklerin en pahalısı 80 kuruş değerindeki sim kaplamalı olanıdır. Ayrıca bir adet barutluk denilen vezne ve silah temizleme çubuğu denilen harbi demiri vardır. Barutluk sim kaplamalı ve sim yaftalı iken harbi demiri ise sim yaftalıdır.

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın terekesinin 6.393,5 kuruşluk ikinci en büyük kısmını elbise, takke ve ayakkabıdan oluşan giyim takımları oluşturmaktadır. Giyim eşyalarının en başında üste giyilen kürkleri gelmektedir. Kürklerin çeşitleri ise sırt samuru²⁹ biniş³⁰, karsak³¹ boğazı kontoş³², kakum³³, kakum ferace³⁴, kubur kakum³⁵, sincap kubur, samur paçası ferace, hilatlık kubur sincap, samur paçası kontoş, hilatlık ferace sincap, biniş siyah sincap, biniş kakum, samur kuyruğu, samur

²⁵ Rikab, üzengi demektir. (Ayverdi, 2011, s.1027).

²⁶ Piştov, tabanca demektir. (Ayverdi, 2011, s.998).

²⁷ Eski bir tabanca çeşididir. (Ayverdi, 2011, s.707).

²⁸ Gaddare, geniş yüzlü, ağır, iki tarafı da keskin kısa kılıç. (Ayverdi, 2011, s.396).

²⁹ Sibirya'da yaşayan sansar cinsinden bir hayvanın postundan yapılmış kürktür. (Koçu, 1969, s.201-202).

³⁰ Yüksek tabakadan ve özellikle ulemanın giydiği cübbenin adıdır. Bedeni geniş, kolları bol ve uzundur. Yün, keten ve softan imal edilir. (Koçu, 1969, s.39).

³¹ Kısa kulaklı, açık kahve renkli, karnı beyaz küçük tilki ve bunun derisinden yapılan kürk. (Ayverdi, 2011, s.632).

³² Kontoş, yüzü harç işlemeli, dar kollu bir çeşit kürk, üstlük demektir. (Koçu, 1969, s.158; Savaş, 1993, s.287).

³³ Kakum, sansar ve gelinciğe benzer beyaz, boz ve siyah kuyruklu hayvanın postu ve bundan yapılmış kürk. (Koçu, 1969, s.140).

³⁴ Eskiden kadınların sokakta giydikleri, kol, yen ve bedeni bol uzun üst elbisesidir. Yine ulemanın giydiği geniş ve kolları yarık, bol yakalı, samur kürk ile kaplanmış, sırma işlemeli ilmiye ricali giysisidir. (Koçu, 1969, s.107; Savaş, 1993, s.285).

³⁵ Kubur kakum, dar kollu kakum kürk demektir. (Ayverdi, 2011, s.707).

zağara³⁶, samur paçası cübbe, karsak nefesi³⁷ cübbe, vaşak paçası cübbe, kakum cübbe, cübbe kürk, kontoş nafe, ferace kürk, samur, tulum-ı kakum ve tulum-ı sincaptır. Kürklerin en pahalısı samur paçası kontoş kürktür. Yeşil çuha kaplı ve 506 kuruş değerindedir. En ucuz kürk ise 15 kuruş değerindeki biniş kakum kürk olup, köhne ve al germsud³⁸ kaplıdır. Ayrıca bir adet de kontoştan imal edilmiş çuha kürk kabı mevcuttur. Kürkler renklerine ve yapım tarzlarına göre de farklılık göstermektedir. Yeşil çuha kaplı, güvez şaliye³⁹ kaplı, mor sof, turuncu, vişne renkli şaliye kaplı, unnabî⁴⁰ sof kaplı, yeşil sof kaplı, kızıl kanat, germsud kaplı, kahverengi kaplı, beyaz germsud kaplı, kanadiye⁴¹ renkli, unnabî geziye⁴² kaplı, sur-maî germsud kaplı, şeker renkli geziye kaplı, güvez geziye kaplı, gülşerbeti şaliye kaplı ve güvez çuha kaplı kürklerin bazı özellikleridir. Ayrıca bazı kürkler köhne ve müstamel olarak yani kullanılmış olarak kaydedilmiştir.

Giyceklerinin diğeri cübbe ve üstlük olarak ifade edilen biniş, ferace, kerrâke⁴³, saya⁴⁴ kaput, saya yağmurluk, çuha biniş, şali biniş, kebe⁴⁵, kaftan⁴⁶, entari ve nimten/mintandır. Cübbe ve üstlükler, hilatlık⁴⁷ elvan çuha, hilatlık çuha, hilatlık şali, güvez, güvez sof, harçlı⁴⁸ incili benefşe/menekşe renkli, harçlı incili lacivert, nohudî renkli, sur-maî şali, beyaz, sarı, turuncu, çayır sitilli, kurşunî, pembe, şeker

³⁶ Zağar, bir av köpeği cinsi olup, zağara ise yaka üstüne konulan kürk demektir. (Ayverdi, 2011, s.1374).

³⁷ Nafe, göbek veya göbek çukuru demek olup, postları kürk olan hayvanların göbek tarafı parçaları ile yapılan kürklere nafe kürk denir. Nafe samur kürk, nafe vaşak kürk vb. (Koçu, 1969, s.179).

³⁸ Germsud, kışlık eski bir kumaştır. (Koçu, 1969, s.123).

³⁹ Güvez, mora çalan koyu kırmızı renk demektir. (Ayverdi, 2011, s. 449); Şali ise şal gibi Keşmir keçisi yününden dokunmuş, ince ve makbul bir tür tünlü kumaşın adıdır. (Koçu, 1969, s.214-215).

⁴⁰ Hünneb rengi, hünneb renginden olan bir tür kırmızı. (Ayverdi, 2011, s.524).

⁴¹ Kanadiye pamuklu bir ceket ve bluzun adı olsa da dış kumaşı atlası andırır suni ipekten ve genellikle koyu lacivert, koyu kahverengi, beyaz veya nar çiçeği al düz renklidir. (Koçu, 1969, s.143-144).

⁴² Gezi, ipek ve iplikle karışık bir kumaşın veya sert ve hareli ipekli kumaşın adıdır. Her rengi olup açık renklileri makbuldür. (Koçu, 1969, s.124-125).

⁴³ Kerrâke, ince softan veya yünden yapılan, ilmiyeye mahsus, hafif cübbe veya üstlüktür. (Koçu, 1969, s.154).

⁴⁴ Saya, üste giyilen bir tür giyecektir. Saya kaftan şeklinde kullanılır. (Ayverdi, 2011, s.1068).

⁴⁵ En kalın keçe ve bundan imal edilen üstlüğün adıdır. (Koçu, 1969, s.152).

⁴⁶ Kaftan, en üste giyilen astarsız elbise, erkek entarisi. Ekserisi süslü ve kıymetli kumaştan, boyu diz kapağına veya topuklara kadar inen, önden açık, bazısının kolları yarıya kadar yırtmaçlı ve astarsız hafif üst giyeceğidir. (Koçu, 1969, s.137-138; Ayverdi, 2011, s.603).

⁴⁷ Hil'at, padişahlar ve vezirler tarafından birine iltifat veya mükafat olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaftandır. (Ayverdi, 2011, s.508; Koçu, 1969, s.130).

⁴⁸ Harçlı veya harçlı, elbise, perde vb. üzerine dikilen süsleyici veya tamamlayıcı malzemedir. (Ayverdi, 2011, s.472-473).

renkli, elvan, sarı çubuklu kutni⁴⁹, güvez çubuklu Bursa kutnisi, zeytünî Şam alacası, lacivert çiçeği germsud ve tuti⁵⁰ renklidir. Kürklerin bazıları köhnedir.

Pantolon olarak çakşırı⁵¹ vardır. Bunlar da şali ve çuhadan imal edilen cedit ve müstameldir. Kıyafetlerin üzerine sarılan kuşaklar ise kemerbend kuşak, car⁵² kuşak ve iç kuşağıdır. Kuşaklar da beyaz, unnabî, nebati, tuti yeşil renkli ve sim tokalı şeritlidir.

Üste giyilen bir diğer kıyafet ise tebettül libasıdır. Tebettül, kişinin kalbini her şeyden boşaltıp, insanlardan yüz çevirerek, insanların kalplerini cezbetmek ve Allaha ulaşmak için bir yerde ibadete çekilmesidir⁵³. İşte bu ibadet sırasında giyilen üstlüğe tebettül libası denmekte olup 16 kuruş değerindedir.

Bir diğer kişisel kullanım eşyası başa takılan kavuk, sarık, destar, takke ve başlıktır. Başlıklar güvez Mağribi, telli, sur-bendi, keçeli, çifte şeritli, tuti yeşil çiçekli germsud, laciverdi çiçekli germsud ve beyaz renkli özellikli olup bazıları köhne, cedit ve müstameldir. Ayrıca başlıklar bez ve çitariden⁵⁴ imal edilmişti. Yine baş ve üste giyilen tülbentleri olup, bunlar ise koyun yemenisi ve saray yemenisi tarzındadır.

Atlas⁵⁵ ve çuha tarzındaki kumaşlar ise donluk ve şali olarak yazılmıştır. Kumaşlar güvez, beyaz ve elvan renklidir. Yine kumaşları arasında çadırı şali cinsinden bir parça da vardır. Yine havlu, çamaşır ve elbise gibi eşyaların konulduğu dört köşe kumaş olarak kullanılan bohça vardır. Yağlık bohçası, kürk bohçası ve germsud bohçası şeklinde yazılan bohçalar işlemeli olup atlas, Venedik atlası ve Şam alacasından imal edilmiştir. Bazıları köhne ve müstameldir.

Ayakkabı olarak mest pabucu, terlik, divan çizmesi ve çizme yazılmıştır. Bunlar da beyaz, sade, içi çuhali ve içi keçeli olup, dört adette atlastan yapılmış pabuç kesesi vardır. Ayrıca dört adet meşinden imal edilmiş akçe kesesi, 43 adet yağlık tarzında işlemeli mendili vardır.

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın yatak takımı, yaygı, seccade, cibinlik ve masa gibi bazı kişisel eşyaları mevcuttur. Yatak takımları arasında yorgan, çarşaf,

⁴⁹ Arapça pamuk demektir. Pamuklu dokumalara kutni veya kutnu denir. Pamuk ipliği karışık atlas taklidi bir ipekli kumaş da kutni adını taşır. (Koçu, 1969, s.161-162).

⁵⁰ Tuti, papağan türünden bir kuş olup yeşil renklidir. (Ayverdi, 2011, s.1271).

⁵¹ Erkeklerin iç donu üzerine giydikleri, belden uçkurlu, diz kapağının altında birden darlaşıp bacağı saran, çuhadan yapıma üst giyeceği ve bir tür pantolon demektir. (Koçu, 1969, s.59; Ayverdi, 2011, s.208).

⁵² Kadınların, vücutlarını baştan aşağı örtecek şekilde büründükleri kare çarşaf, bir nevi büyük şal, çar ve zar demektir. Bez ve ipekten dokunur, kılbdan işlemelileri ile Bursa, Şam, Halep ve Bağdat'ta dokunanları son derece makbuldü. (Koçu, 1969, s.50-51; Ayverdi, 2011, s.184).

⁵³ (Ayverdi, 2011, s.1216).

⁵⁴ Çitari, ipekle karışık pamuk ipliği ile dokunmuş sarı ve kırmızı çubuklu kumaş demektir. (Koçu, 1969, s.77; Ayverdi, 2011, s.237).

⁵⁵ Atlas, ipekten sık dokunmuş, yüzü parlak, daima düz renkli, üstünde motif bulunmayan, sertçe, tüysüz, makbul bir kumaş çeşididir. (Ayverdi, 2011, s.84).

yastık, yüz ve baş yastığı, hurç ve yatak hurcu bulunmaktadır. Hurç meşinden imal edilmiştir. Yine yatak takımları arasında şilte ve kutni döşek vardır. Yatak takımları kalemkâri işlemeli, yapağı yün ve kutniden imal edilmiş, sarı, beyaz ve pembe renklidir. Yine yatak takımının bir parçası olarak namusiye denilen cibinliği mevcuttur.

Yer sergisi, sedir, minder ve oda döşemesi denilen yaygıları mevcuttur. Ayrıca bir adette keçeden imal edilmiş olan yaygısı vardır. Keçe yaygı ise Selanik keçesidir. Ayrıca bir adet kırmızı, altı adet de elvan renkli müstamel ve köhne tarzda ihram vardır. Bir adet köhne tarzdaki ihramın fiyatı 7 kuruştur. İhram, hem hacca giden insanların giydikleri beyaz bir peştamal, omuza atılan havlu ve bolca bir elbise olup kefeni andıran bir kıyafet hem de yer, sedir, minder vb. şeylerin üzerine serilen yün yaygı demektir. Fakat terekede yer alan ihramların kıyafet mi yoksa yün yaygı mı olduğu belirtilmemiş olsa da yaygılarla birlikte yazılmıştır.

İbadet için kullanılan altı adet seccadesi vardır. Seccadeler halı, çuha, ipek ve safadan (berrak sof) imal edilmiştir. Seccadelerin bazıları münakkaş tarzda olup bazıları da köhnedir. Ev eşyası olarak iki adet pištahta denilen masası vardır. Masanın birisi arusekli (süslü sedefli), diğeri ise sedefkâri süslemelidir.

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın muhalledatında beli başlı kişisel ve ev eşyaları dışında farklı pek çok eşya ve malzemesi vardır. Mesela 36,5 kuruş kıymetinde iki kıta panzehir vardır. Ud takımları ile bunların kutusu, hurda ve parçaları mevcuttur. Üç adet saat vardır. Saatin birisi çalar saat iken diğeri ikisi altın ve hilali tarzdadır. Yazı malzemesi olarak divit, kalemtraş, makas ve pul kağıdı mevcuttur. Divit çeşidi olarak divan dividi, çekme kapaklı divit ve oyma divit mevcut olup bunların bazıları da sim çuhalı ve sim kaplamalıdır. Ayrıca bir adette telatinden⁵⁶ yapılmış olan kağıt cüzdanı vardı. Yine kişisel bir eşya olarak üç adet tespahi olup, bunlar da şişhane harçlı tespah, harçlı takke tespahi ve harçlı yüz sure tespahdir. Tespahler mercan ve kehribardan imal edilmiştir.

Aydınlatma için kullandığı üç adet feneri vardı. Fenerler de yaldızlı ve beyaz renkliydi. Bunların dışında kanarya kuşu ve kafesi; Frenk mumu, sabun ve sandığı mevcuttur. Ayrıca sim çevgeni⁵⁷ vardı. Çevgen, değnek, ucu eğri sopa-cirit sopası veya bir çeşit müzik aleti demek olup, terekede neyi ifade ettiği belirtilmemiştir. Ama Hafız Çavuş'un elinde ve simli olup 23,5 kuruş değerindedir.

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın kitapları, at ve at takımları, giyim-kuşam, ev eşyaları ve kişisel eşyaların sonra kendisiyle birlikte katledilen hizmetkârlarının ellerindeki mal ve eşyaları yazılmıştır:

⁵⁶ Telatin, Rus meşini, bir nevi sahtiyen veya kalın dana ve öküz derisi demektir. (Ayverdi, 2011, s.1228).

⁵⁷ Değnek, ucu eğri sopa, ucu eğri cirit sopası ve gümüş bir sapın üzerindeki zincir, çingirak veya ziller vasıtasıyla ses çıkaran, aşağı yukarı, sağa sola oynatılmak suretiyle kullanılan, mehter musikimize ait bir usul vurma sazı demektir. (Ayverdi, 2011, s.226).

İlk sırada hizmetkârı Tütüncübaşı Elhac Süleyman'da olan eşyaları vardı. Esasında terekenin yazımı sırasında tütüncüsünün ismi yazılmamış olsa da defterin ilerleyen sayfalarında isyan sırasında katledilen ve malları yağmalanan kişiler arasında ismi zikredilmiştir. Tütüncübaşı Elhac Süleyman'ın elinde bulunan eşya ve malların kıymeti 411,5 kuruştur. Bu eşyaların başında tütün tablası gelmektedir. Bunlar simli ve sim kaplamalıdır. Yine nargile takımı olarak nargile başlığı, marpuç⁵⁸, imame, çubuk ve germşek⁵⁹ çubuk, nargile şişesi, tömbeki⁶⁰ nargile şişesi ve maşa mevcuttur. Nargile takımları simli, sim kaplamalı, kehribar ve mercandan imal edilmiştir. Ayrıca 20 kıyye tömbek (tütün) vardır. Bu eşyaların en kıymetlisi 76,5 kuruş ile sim nargile başlığıdır. Tütüncübaşı Elhac Süleyman'ın elindeki eşyaların tamamının tütün ve tütün içmekte kullanılan alet-edevat olduğu anlaşılmaktadır.

Bir diğer hizmetkârı Kahvecibaşı Hasan'dır. Bu şahsın ismi de terekede sonradan zikredilmiştir. Kahvecibaşı Hasan'ın elindeki eşyaların kıymeti ise 275 kuruş 12 paradır. Eşyalar arasında sim askı, ibrik, tombak zarf⁶¹, sim kahve ibriği, büyük ve küçük bakır (nühas) kahve ibriği, kahve tepsisi, fincan, fincan kutusu, sim kahve süzgülü ve şerbet güğümü mevcuttur. Bunlarla birlikte kahve takımlarının üzerine örtülen ateşi kadife üzerine kılabdandan⁶² işlemeli incili fincan puşidesi, Hataî fincan puşidesi, elvan sandal üzerine kasnak işi kahve makraması⁶³ ve Mardinkâri kahve makrama; kahveci kattası⁶⁴, meşin kahve kesesi ve kutusu da diğer kahve takımlarıyla ilgili eşyalardır. Bu eşyalar arasında 95,5 kuruş kıymetiyle sim askı ve sim kahve ibriği ilk sıradadır.

Şamdancısının elinde bulunan mal ve eşyalarının tutarı ise 275 kuruştur. Büyük ve küçük simli şamdan, sim kaplı büyük ve küçük mum sofrası, telatin mum sofrası, kem-ayar (ayar bozuk) simden şem' (mum) makası, büyük ve küçük pirinç şamdan, pirinç şem' makası ve şem'-i 'asel (bal mumu) şamdancının ellindedir. Bunların en kıymetlisi 137 kuruşluk fiyatı ile büyük sim şamdandır.

⁵⁸ Marpuç, nargileye takılan, kolayca kıvrılıp bükülebilen, hortum biçiminde uzun boru demektir. (Ayverdi, 2011, s.772).

⁵⁹ Germ, sıcak demektir. (Ayverdi, 2011, s.416).

⁶⁰ Tömbeki, nargile ile içilen bir tütün çeşidi demektir. (Ayverdi, 2011, s.1266).

⁶¹ Tombak, çinko ve bakırdan oluşan bir karışım veya bakır üzerine yapılan civalı altın kaplamalı eşya demektir. (Ayverdi, 2011, s.1261); Zarf ise içine kahve fincanı veya bardak oturtulan mâdenî kaptır. (Ayverdi, 2011, s.1378).

⁶² Kılabdandan, eğirme çarkı ile pamuk ipliği veya ipek üzerine gümüş, altın, bakır vb. madenlerden çekilmiş çok ince tellerin sarılması suretiyle yapılan ve dokumacılıkta, işlemecilikte kullanılan iplik demektir. (Ayverdi, 2011, s.665).

⁶³ Makrama, kenarları işlemeli peşkir, el bezi, havlu, destimal, nakışlı peştamal ve süslü örtü demektir. (Koçu, 1969, s.169).

⁶⁴ Makta, kamış kalemlerin, üzerindeki kalem yuvasına yatırılıp uçlarının kesilerek düzeltildiği kemik, boynuz, fildişi, bağa, sedef gibi sert maddelerden yapılmış ince uzun âlet, mıkta, katta demektir. (Ayverdi, 2011, s.764).

Buhurdancısının elinde ise 245,5 kuruş değerinde buhurdan takımı, örtü, havlu ve askı takımları vardı. Gül suyu konulan gülabdan⁶⁵ ve buhurdanlık, simli ve tepesi mercanlıydı. Örtüler ise elvan boyama ve Hataî tarzda iken ayrıca gülab makraması mevcuttu. Gülab makraması muhtemelen buharın dağılmaması için buhurdanlığın üzerine örtülüyordu. Ayrıca elvan boyama örtüden 24 adet, Hataî bohçadan ise 7 adet vardı. Askı takımı ise bakırdan (nühas) imal edilmişti. Bunların içinde en kıymetlisi 90 kuruş ile simli gülabdan ve buhurdan takımıydı.

Hizmetkârı Sofracıbaşı İbrahim ile Peşkir Ağası Mehmet Emin'in elindeki eşyaların değeri 239 kuruş 15 paradır. Bu eşyalar arasında mutfak ve sofrta takımları ile havlu takımları ağırlıktaydı. Mutfak eşyaları arasında üç adet tas vardı. Bunlar su tası, Bosna tası ve vezne olarak yazılmış olup altın, yaldızlı ve simliydi. Yine mutfak eşyası olarak tuzluk, kaşık, hoşaf kaşığı ve yemek kaşığı vardı. Bu eşyalardan tuzluk simden imal edilmişti. Kaşıklar ise Tırnovî tarzında olanların yanında abanos, bağa (kemik, sert kabuk) ve kehribardandı. Yine kaşıkların bazıları uçlarındaki malzemeye göre sakız, cemşir ve yeni dünya olarak ayrılmıştır. Sofra takımları arasında ise ruba sofrası, somat sofrta, ekmek sepeti ve tepsi; sofrta örtüsü olarak da yemek makraması ve yağ yemenisi mevcut olup, sofrta örtüleri meşin, basma, ruba (bir çeşit basma) ve Hataî tarzdadır. Tepsiler ise yaldızlı ve sadedir. Yine sofrta takımları arasında Mardinkârî tarzda havlu ve peşkir vardı. Ayrıca masa takımı olarak iskemlesi mevcuttu.

Hizmetkârı berber ve makramacısının (havlu-peşkir) elindeki eşyaların kıymeti 131 kuruş 1 paradır. Bunun elinde ise berber olması nedeniyle havlu ve peşkir çeşitleri vardır. Havlular ise abdest havlusunu, peşkir ve makrama olarak yazılmıştır. Havlular münakkaş desenli, Selanik ve Mardinkârî tarzda; çuha, sandal veya beyaz tülbind üzerine kasnak işi olarak tarif edilmiştir. Ayrıca bir adet al çuhadan makrama kesesi vardır. Ayrıca berberin zanaatını icra ederken kullandığı alet-edevat arasında mercan saplı ustura, makas, ucu sırma işlemeli berber kayışı, kesesi hurda incili sakal tarağı ve tırnak bıçağı ile berber peşkiri vardı. Yine kokulu gül suyu konulan bir adet küçük gülabdan mevcuttur.

Hizmetkârı Çamaşır Ağası Süleyman'ın ismi terekede yazılmamış ise de katledilenler arasındaydı. Çamaşır Ağası Süleyman'ın elindeki eşyaların kıymeti 82 kuruştur. Eşyalar arasında gömlek, don, uçkur, peştamal, havlu, yağlık ve yemeni vardır. Peştamal mâî ve beyaz renklidir. Hamam gömleği ve yaldızlı hamam tasının yanında büyük makrama havlusunu vardır. Ayrıca tel (ip) işleme yağlık ve kılardan (iplik) işleme yağlığın yanında mücessem yemenisi mevcuttur. Yine kesesi incili bağa (sert kabuk) sakal tarağı, altın meleli sim sürmedan (sürme konulan hokka-kap), Hataî bohça ile lif, kese ve bakır (nühas) tas diğer eşyalarıdır.

⁶⁵ Gül suyu serpmek için kullanılan, karın kısmı şişkin, uzun boyunlu, ağzı delikli, camdan veya madenden ufak kap demektir. (Ayverdi, 2011, s.443).

Hizmetkârı İbrikdar Mustafa'nın elindeki eşyalar ise 195,5 kuruş 8 paradır. Bu eşyalar arasında sim leğen ve ibrik, yaldızlı matara, yaldızlı leğen ve ibrik, sade leğen ve ibrik, abdest leğeni ve müstamel leğen çuhası vardır.

Hizmetkârı Kilerci Ahmet'in elindeki eşya ve yiyeceğin kıymeti 165,5 kuruş 2 paradır. Kilerde kaşık, kase, tabak, tas, havan, bardak ve sandık çeşitleri vardır. Sim kaşık, bağa (sert kabuk) ve boynuz hoşaf kaşığı, sedefli gülbeşeker kaşığı; fağfuri (Çin porselen) hoşaf kasesi, fağfuri yoğurt kasesi, meşin kase kapağı, Kütahya tarzı kase; fağfuri tabak, Beç-kari (Viyana işi) tabak, Kütahya tabak; tas ve telatin tas; maden kapaklı İngiliz bardağı, küçük şerbet bardağı; kevgir, kepçe, maşraba, tunç havan ve kiler sandığı başlıca kiler takımlarıdır. Yine kilerde kırmız⁶⁶ ve kırmız macunu, gülbeşeker, mastaki (sakız-reçine), Mısırî şeker ve Hamasi şerbet ile çeşitli içecekler (eşribe-i mütenevvi) vardı. Mısırî şeker 52 kıyyelik miktarı ve 32 kuruşluk fiyatı ile kilerdeki en önemli maddeydi.

Hizmetkârlarından vekil-i harcın elinde ise 474 kuruş değerinde bakır eşyalar (evani nühas) ve zahire vardı. Bunlar tencere, kapak, lenger, somat (sofra) sahanı, çorba tası, süzgülü, tava (tabe), kevgir, kepçe, kadayıf ve baklava tepsisi, su güğümü, sefer tası, demir rikab şişi, kıyma satırı, yağ tıpası, ve matbah sandığıydı. Bu eşyaların yanında kilerde sadeyağ, süzme bal ('asel-i musaffa) ve soğan mevcuttu. Sadeyağ 297,5 kıyye, süzme bal 60 kıyye ve soğan 1000 kıyye kadardı. Ayrıca 100 adet tavuk vardı.

Hizmetkârı ve mülk işlerinden sorumlu akarın elinde ise 250 kuruş değerinde çerge (iki direkli hafif çadır), kubbe çadır, siyah kahve çadırı, kenef, sakka takımı ve köhne çuha makat (oturmak için kullanılan saçaklı örtü) mevcuttu.

Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın hizmetkârlarının elindeki mal ve eşyalardan sonra mücevher ve kıymetli madeni eşyaları yazılmıştır. Bunların değeri 2.437 kuruş olup, bazıları satılmayıp varislerine verilmek üzere vekile teslim edilmiştir. Bu eşyalar arasında elmas yüzük, küçük damla kırmızısı yakut yüzük, piruz (mavi) yüzük, seng-i (taş) ferih, yemeni mühür, mücevher hançer, mücevher altın zarf, sim ayna, altın levha üzerine kazılmış mahkuk-ı vefk (dua-ayet yazılı muska), beyaz tahtalı altın saat, sim taşlı nargile başlığı ve maden fiske şamdanı bulunuyordu. Ayrıca 9 kat yeni Kıbrıs basması ile bir takım hırdavat da vardı. Yine bu kısımda isyana katılıp, muhassılın ve adamlarının ölümüne sebep olanlardan alınan 1.200 kuruş dem-i diyet bedeli de yazılmıştır.

Muhallefat defterinin sonunda Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın hizmetinde yer alan ve isyan sırasında katledilerek ölen yedi kişi ile Lefkoşe ahalisinden evleri ve mülkleri yağmalanarak mal ve eşyaları gasp edilen 82 kişiye ait kayıtlar yer almaktadır. Devlet, malları ve mülkleri yağma edilenlerin haklarını korumak üzere beytül-malcı Elhac Ebubekir'in başkanlığında bir meclis teşkil etmiştir. Mecliste

⁶⁶ Kırmız, soğuk algınlığı ve sıtma hastalığına karşı kullanılan ev ilacı demektir. (Ayverdi, 2011, s.671).

Müslüman ahaliyi temsilen mübaşir Ser-bevvabin-i Dergah-ı ‘Ali Kapıcıbaşı Topçu Sarı Mustafa Ağa, reayayı temsilen de Tercüman Acı Yasef vekil olarak yer almıştır. Hem Müslüman ahali hem de reaya, vekillerinin kararlarına uyacaklarına dair söz vermişler, vekilleri de onlara kefil olmuştur. Oluşturulan bu meclis Ocak 1765 tarihinde geniş çaplı bir inceleme ve sorgulama yapmıştır. Bu inceleme sonucunda 82 kişinin mal ve eşyalarının yağmalandığı tespit edilerek, mevcut olanların aynen, mevcut olmayanların ise tahmini bedelleri üzerinden bir miktar nakit paranın alınarak hak sahiplerine ve katlen ölenlerin mirasçılara verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu liste incelendiği vakit Muhassıl Silahdar Osman Ağa ile birlikte katledilen hizmetkârlarından yedi kişinin ismi tespit edilebilmektedir. Bunlar Ömer, Gürcü Ali, Serracbaşı İbrahim, Esseyid Abdi, Halil, Salih (aynı zamanda Kethüdası Mustafa Ağa’nın hizmetkarı) ve Peşkir Ağası Mehmet Emin’dir. Teşkil edilmiş olan meclisin yaptığı inceleme ve hesaba göre 26.780,5 kuruşluk mal ve eşyanın yağmalandığı anlaşılmış, bunlardan mevcut olanlar aynen mevcut olmayanların ise bedelleri alınarak hak sahiplerine intikal ettirilmiştir. Muhallefat defterinde muhassıl için 1.200 kuruş diğer beş kişi için ise 250’şer kuruştan 1750 kuruş dem-i diyet alındığı ifade edilmiştir. Ancak isyan sırasında katlen öldürülenlerin mirasçılara ödenmek üzere yağma ve katliama iştirak edenlerden 4.330 kuruş dem-i diyet alınmış ve bu bedel de hak sahiplerine ulaştırılmak üzere mübaşir ve vekillerine verilirken muhallefat defterinin sonuna yazılmıştır⁶⁷.

İsyan olayını nakleden kronik eser ve çalışmalarda Muhassıl Hafız Seyyid Mehmet tarafından yağmaya karışanlardan alınan dem-i diyet ve eşya bedellerinin 2/3’sinin Hıristiyanlar, 1/3’ünün ise Türkler tarafından ödenmesinin kararlaştırıldığı ifade edilmiştir. Buna göre Türklerin 56.869 kuruş, Hıristiyanların ise 113.738 kuruş ödemesi gerekiyordu. Fakat Türklerden 32.151,5 kuruş tahsil edilebilmiştir. Ancak yakılan ve yağmalanan muhassıl konağı ile katledilenlerin mallarının yağmalanmasının karşılığı olarak alınan diyetin 11.000 kuruş olduğu ve bunun Sadrazam Bahir Mustafa Paşa⁶⁸ tarafından olayın örtbas edilmesi için acele olarak tespit ettirildiği ileri sürülmüştür (Çeşmî-zâde Mustafa Reşid, 1959, s.49; Şem’ dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, 1978, s.106; Hakeri, 1933, s.264; Alasya, 1937, s.114; Özdeğer, 2007, s.67). Kıbrıs’ın İslam ahalisinin ödediği dem-i diyet bedellerinin kazalara dağılımı ile ele geçirilen mal ve eşyaların satışından elde edilen tutar aşağıdaki tabloda verilmiştir (BOA., TS. MA.d., 8689; Keleş, 2020, s.354).

⁶⁷ Muhassıl Silahdar Osman Ağa’nın hizmetkarları ve adamlarına ait olup yağma ve gasp edilen eşyalarla ilgili olarak bkz. (BOA., KK.d., 7532, s.14-81).

⁶⁸ Sadrazam Bahir Mustafa Paşa, olayda kusuru bulunduğu gerekçesiyle önce Midilli’ye sürgün edilmiş sonra başı kesilmek suretiyle öldürülmüştür. (Şem’ dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, 1978, s.74-75).

Tablo 1: Muhassıl Osman Ağa vakasından dolayı İslam ahalinin hissesine isabet eden meblağ

Cezaların tahsil edildiği yer ve kalemler	Kuruş
Çeribaşı ve Başçavuş ağaların teslimi	8962
Mesarya kazasından teslim	1026
Magosa kazasından teslim	0164,5
Gilan kazasından teslim	0641
Tuzla kazasından teslim	2446
Girne kazasından teslim	0697,5
Değirmenlik kazasından teslim	0567,5
Omorfa kazasından teslim	0290
Dağ kazasından teslim	0047,5
Lesmon (Limasol-Leymason) kazasından teslim	0674,5
Lefke kazasından teslim	0460
Lefkoşe kazasından teslim	0260
Başçavuş Ağa'nın teslim ettiği	1900
Şaban ayında Beytü'l-mal emini Hacı Ebubekir'in sattığı eşyaların bedeli	1303
Muharrem'den beri zuhur eden yağmalanmış malların bedeli	1712
Diyet bedeli	11000
Toplam	32.151,5

Bu belgenin bir başka yerinde Türklerin hissesine isabet eden ve tabloda gösterildiği üzere ödenen 32.151,5 kuruşa ilave olarak 10.000 kuruşun daha ödendiği ve geriye 14.717,5 kuruşun kaldığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla Türkler, Muhassıl Silahdar Osman Ağa olayından dolayı hisselerine isabet eden tutarın 42.151,5 kuruşunu ödemişlerdi.

Özellikle Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın katli nedeniyle dem-i diyet olarak belirlenen miktarın tahsilinde bir takım sıkıntılar yaşanmış, asıl suçlunun Rumlar/Hıristiyanlar olmasına rağmen suçları olmadığı halde Müslüman/Türk ahalden ceza niyetiyle para tahsil edilmek istendiğinin iddia edilmesiyle başlayan kargaşa sonucunda Kıbrıs'ta mali kaynaklı yeni bir isyan patlak vermiştir. Mart 1765'te Mesarya ve Magosa'daki Türklerin isyanıyla başlayan olaylar Temmuz 1765 tarihinde Girne Dizdarı Halil'in liderliğinde adanın tamamına yayılmış ve ancak Teke Mutasarrıfı Ahmet Paşa komutasındaki askeri birliklerin adaya gelmesiyle Ağustos 1766 tarihinde bastırılabilmiştir. İsyân sonrası Girne Dizdarı Halil ve adamları yakalanarak idam edilmiştir. (Keleş, 2020).

Sonuç

Kıbrıs Muhassılı Silahdar Osman Ağa, vergilerin ağırlığı ve haksız yere reayadan paralar tahsil ettiği gerekçesiyle başlayan isyan sırasında adamlarıyla birlikte katledilmişti. Çıkan isyanda miktarı tam olarak bilinmese de olayı nakleden kronik eserlere göre birkaç yüz keseden ibaret tüm parası ve hazinesi yağmalandı. İsyân sonrası kadının önderliğinde başlayan tahkikat neticesinde maktul muhassılın servetinin cüzi bir kısmı tespit edilip, yağmacılardan geri alındı. Osmanlı Devleti'nde

devlet hizmetinde görev almış kimselerin ölümü sonrası muhallefatlarına el konulması ve hazineye aktarılması bir usul iken, zaman zaman el konulacak servetin kıymetli bulunmaması halinde bu usul uygulanmaz ve muhallefat ölen kimselerin mirasçılarında bırakılırdı. Maktul Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın serveti müsadere edilmeyerek karısı, iki kızı ve kendisini kölelikten azat eden sabık Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın üç oğluna mevla hakkı gereğince terk edilmiştir. Muhallefatın toplam değeri 20.456 kuruş olup, varislere terk edilen kısmı ise 19.866 kuruştur. Muhallefatın önemli bir kısmı giyim-kuşam, mefruşat, at, at koşum ve takımları ile bir miktar mücevherden ibaretti. Ayrıca isyana iştirak ederek muhassılın ölümüne neden olanlardan diyet alınarak mirasçılara verilmiştir. Muhassıl Silahdar Osman Ağa'nın muhallefatında göze çarpan en önemli husus giyim-kuşam, at ve at takımları, silahları, kişisel eşyaları, kitapları ve mücevherleri gibi mal ve eşyaların dışında bağ, bahçe, tarla, ev, konak, saray ve benzeri menkul ve gayr-i menkulünün bulunmamasıdır. Hatta Kıbrıs'ta olmadığı gibi Kıbrıs dışında da mülkünün bulunmadığı anlaşılmaktadır. Muhallefatında nakit parası da yoktur. Çünkü hazinesinin tamamı isyan sırasında yağmalanmıştır. Yine bununla beraber muhallefat kayıtlarında sıkça görülen ölen kişinin kişisel borçları ile ilgili hususa da rastlanmamıştır.

Kaynakça

1-T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

Ali Emiri, Sultan III. Mustafa (A.E. SMST. III), 73/5403; 219/17265; 272/21770.

Cevdet, Dahiliye (C. DH.), 5/203; 141/7022; 313/15642; 328/16389.

Cevdet, Maliye (C. ML.), 294/12003.

Divan-ı Hümâyûn, Bâb-ı Âsafî ve Defterhâne-i Âmire Defterleri, Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), No: 164 ve 165.

Kamil Kepeci (Muhallefat) (KK.d.), no: 7532.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS. MA.d.), 8689.

2-Şer'iyye Sicili (İSAM Kadı Sicilleri Arşivi)

Kıbrıs Şer'iyye Sicili (KŞS.d.), No:18.

3-Kitap, Makale ve Araştırma Eserleri

Ahmed Vâsıf Efendi. (1247), *Târih-i Vâsıf, Mehâsinü'l-Asâr ve Hakâyikü'l-Ahbâr*, (Cilt: 1), Bulak Matbaası.

Aktan, H. (2005). Miras, *DİA*. (30), 143-145.

- Aktepe, M. M. (2016). Hekimoğlu Ali Paşa, *DİA.* (17), 166-168.
- Alasya, H. F. (1937). Osmanlı Türkleri İdaresinde Kıbrıs (1571-1878), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Dergisi*, (1/2), 93-135.
- Alasya, H. F. (1988). *Tarihte Kıbrıs*, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi.
- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul.
- Cezar, Y. (1977), Bir Âyanın Muhallefatı Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Müsadere olayı ve terekenin incelenmesi), *Bellekten*, *XLI/161*, 41-78.
- Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd. (1959). *Çeşmi-zâde Tarihi*, (Haz: Bekir Kütükoğlu), İstanbul.
- Çevikel, N. (2006). *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)*, İstanbul.
- Çevikel, N. (2008). Ayâns in the Ottoman Cyprus in the Second Half of the 18th Century, *Bellekten*, (72/264), Ankara: TTK. 567-590.
- Çiçek, K. (2002). KIBRIS, *DİA.*, (25), 374-380.
- Çolak, O. M. (1997). *Arşiv Belgeleri Işığı Altında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Demir, T.-Çelik, B. (2019). XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Muhassıllık Uygulaması, *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, (Editör: Arif Bilgin-Burhan Çağlar), İstanbul, 73-82.
- Ekinci, E. B. (2008). *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, İstanbul.
- Gazioğlu, A. C. (1994). *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Lefkoşe.
- Güngör, T. (2014). *Vak'a-nüvis Hâkim Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Hakeri, B. H. (1993). *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, Ankara.
- Hill, G. (2016). *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi (1571-1948)*, (Çev: Nazım Can Serbest), İstanbul.
- İlgürel, M. (2006). Mustafa Paşa, Köse, *DİA.* (31), 345-346.
- Keleş, E. (2020). Kıbrıs'ta Girne Dizdarı Halil İsyanı (1765-1766), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar II*, Cilt: 2, (Editör: Hasan Selim Kıroğlu), Ankara, 339-380.

- Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*, İstanbul: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Mustafa Nuri Paşa. (1992), *Netayic ül-Vukuat, Cilt: I-II*, (Yayına haz. Neşet Çağatay), Ankara.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*. (2000), Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları.
- Öğün, T. (2006). Müsâdere, *DİA*. (32), 67-68.
- Önalp, E. (2010). *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Ankara.
- Özcan, T. (2005). Muhallefât, *DİA*. (30), 406-407.
- Özdeğer, M. (2007). Kıbrıs'ta Malî Kaynaklı Bir İsyân Girişimi: Muhassıl Çil Osman Ağa Vak'ası ve Tahkikatı (1764-1765), *Türk Dünyası Araştırmaları*, (171), 47-68.
- Özkaya, Y.-Akyıldız, A. (2006). Muhassıl, *DİA*. (31), 18-20.
- Özkul, A. E. (2010). *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, Ankara.
- Savaş, S. (1993). Sivas Valisi Dağıstânî Ali Paşa'nın Muhallefatı: XVIII. Asrın Sonunda Osmanlı Sosyal Hayatına Dâir Önemli Bir Belge, *Belgeler*, (XV/19), 249-292.
- Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul.
- Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi (1978). *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi, Mür'î't-tevârih, II.A.*, (Yayınlayan: M. Münir Aktepe), İstanbul.
- Telci, C. (2000). Aydın Muhassılı Abdullah Paşa ve 1148 (1735) Senesinde Zabtedilen Muhallefâtı, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (XV/1), 199-219.
- Telci, C. (2007). Osmanlı Devletinde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsâdere Süreci, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (XXII/2), 145-166.
- Yakut, E. (2012). Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması, *Kebikeç*, (33), 21-34.